

Tõrva Gümnaasiumi park

Sammal või samblik?

Pargi puudel võib näha roheliste tuttide või lausa polstrina kasvamas samblaid. Need on taimed, kellel on olemas nii varred kui lehed. Teised asukad – hallid, pruunid, rohelised või kollased; puutüvele liibunud või habemena rippuvad – on aga samblikud, kes kuuluvad seeneriiki. Siiski on nad erilised seened: elavad tihedas ühenduses vetikatega, moodustades koos sambliku keha – talluse. Kui ühes samblikuliigis on seen alati üks kindel liik, siis vetikaid võib olla eri liikidest.

Peale selle, et samblad ja samblikud on nii sarnaste nimetustega, on neil ka mõned muud ühised omadused: mõlemal ei ole juuri, mistõttu imavad nad vett kogu keha pinnaga, samuti on neil võime kuivamise järgselt uuesti niiskudes „ellu ärgata“.

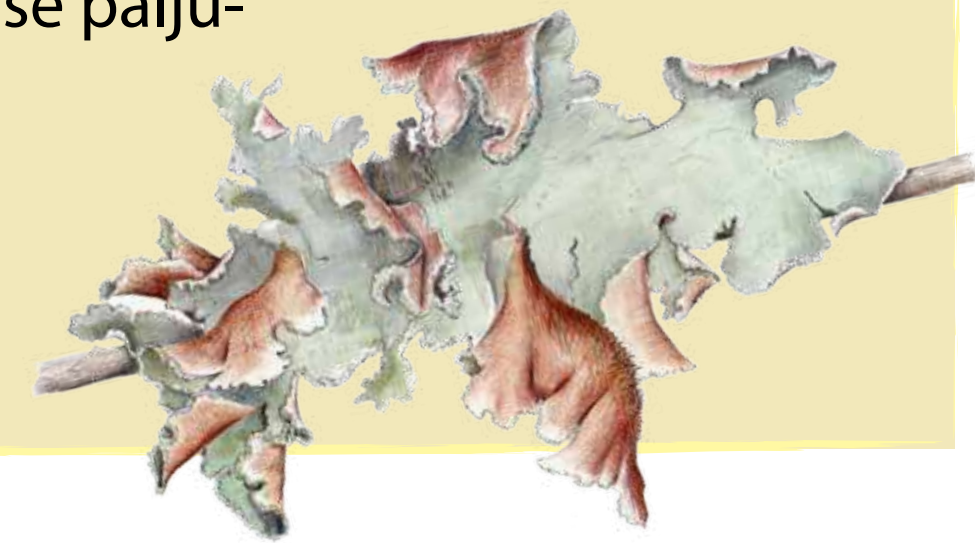
Habesamblik ehk **puuhabe** (*Usnea*). Rohekaskollane habejas tallus. Talluse haru õrnalt venitades paljastub valge keskelt elastne niit – keskjuhe. Sarnaneb narmasamblikele, kelle tallus katkeb venitamisel kohe (keskjuhe puudub). Eestis on teada 14 liiki habesamblikke, nende omavahe-line eristamine on keerukas.

Kollane lõhnasamblik (*Evernia prunastri*).

Põõsasjas, üsna kahar tallus, mis pealt kahvatu-kollane, alakülg aga valkjas. Hõlmade servas ja pinnal ümarad kogumikesse koondunud terakesed. Nime saanud sellest, et temas sisalduvad samblikuaineid kasutatakse parfümeeriatööstuses lõhna kinnistajana.

Hall hõlmasamblik (*Platismatia glauca*). Suur ja hall lehtjas tallus, mille hõlmad on servades lõhestunud ning ääristatud väljakasvete ja terakeste puruga (vegetatiivse paljunemise vahendid isiidid ja soreedid).

Tõrva Gümnaasiumi park

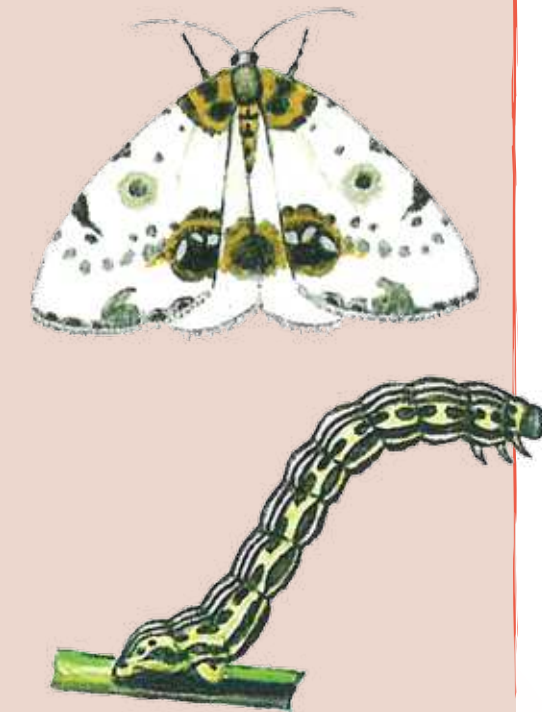
Kelle kodu on puulehel?

Tihased, lehelinnud, metsvindid, pöialpoisid – neid kõiki võib näha pidevalt puude ja põõsaste võrades askeldamas ja toitu otsimas. Keda nad aga söövad? Vaatleme mõnda tegelast lähemalt.

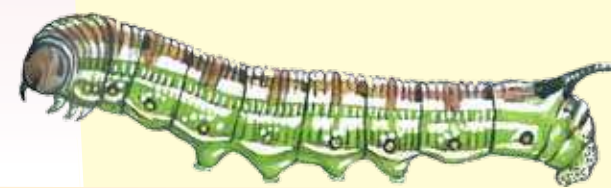
Lehetäid (*Aphididae*) on pisikesed (0,5-6 mm), sageli pirnikujulise kehaga putukad. Värvus on liigiti varieeruv. Lehetäid elutsevad koloonia-tena, asustades lehtede alumisi pindu, kus nad imevad taimemahla. Eritavad magusat kleepjat nestet, millest paljud teised, sealhulgas sipelgad, omakorda toituvad.

Lehetäidel on palju vaenlasi. Neid söövad nii mitmesugused putukad, ämblikud, aga ka linnud. Eestis arvatakse olevat u 300 liiki lehetäisi.

Vaksikud on oma nime saanud röövikute omapärase liikumisviisi järgi. Vaksiku röövik liigub justkui maad möötes: ta sirutab keha välja, haarab esimeste jalgadega alusest, toob seejärel tagumised jalad esimestele järele, nii et keha on tagurpidi U-kujuline. **Pargitähnikvaksiku** (*Calospilos sylvatos*) röövikud toituvad mitmesugustel lehtpuudel ja põõsastel. Valmikud lendavad hämaras ja öösel. Nad on hästi äratuntavad tumedate laikude järgi tiibadel.

Surud on suured, kiirelennulised liblikad jämeda, torpeedokujulise kehaga. Röövikud on sageli vöötidega ning neile on iseloomulik sarvekujuline jätke tagakeha tipus. **Männisuru** (*Hyloicus pinastri*) on suur pruunikashalli üldtooniga liblikas. Valmikud on aktiivsed hämaras, toitudes õienektarist. Röövikud söövad männiokkaid. Massilise sigimise korral võivad kahjustada männikuid.

Kärsaklased (*Curculionidae*) on pisikesed mardikad, kelle pea **eesosa** on veninud pikaks kärsakuks. Seda kasutavad nad taimekudedesse aukude puurimiseks. **Kase-keerukärsakas** (*Deporaus betulae*) on 3-5 mm pikkused mustad putukad, kes on oma nimetuse saanud selle järgi, et emased keeravad kaselehti rulli, valmistades nii oma röövikutele hälli.

Tõrva Gümnaasiumi park

Nähtamatud niidikesed

Seeneniiit on nii peenike, et isegi mikroskoobi all ei märka teda alati. Alles siis, kui tuhanded niidid ühinevad viljakehaks, tunneme temas ära tuletela, riisika või puraviku. Seeneniidid võivad olla puu jaoks salalikud vaenlased või hoopis liitlased. Puu elusas tüves on seeneniidid ohtlikud sissetungijad, kes lagundavad puitu.

Taelikud on pruunide, tugevate ja kõvade viljakehadega torikseened. Neid leidub Eestis kokku kakskümmend liiki. **Männitaelik** (*Phellinus pini*) kasvab tavaliselt kõrgel männitüvel.

Viljakeha kasvab oksaasemele – sinna, kust seen kunagi puusse tungis. Viljakehad tekivad alles 10-20 aastat pärast puu nakatumist ning võivad seal kasvada kuni 50 aastat.

Kuid on ka teised seened, kelle niidistik on ühenduses puude juurtega, kuid see kooselu on mõlemale poolele kasulik. Seen saab puult süsivesikuid, kuid annab ise vastu vett ja mineraalaineid.

Männiriisikas (*Lactarius rufus*) on üks tuntum Eestis kasvavast rohkem kui poolesajast riisikaliigist. Rahvasuus kutsutakse ka männi- ja paluseeneks. Nii nagu nimedki ütlevad, on see seeneliik seotud tihedalt mändidega.

Lõpuks, kui puu on surnud, tulevad ka siin mängu seened, kes tigude, vihmausside, lestade ja teiste töö lõpule viivad. Need on kõduseened, kelle tegevuse järgi saab eelmiste puude jäänustest järgmiste põlvkondade toit.

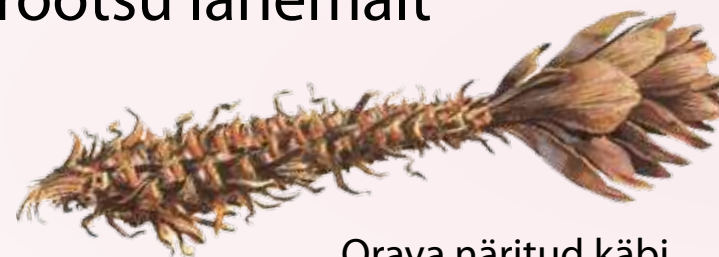
Kõdunevas lehtpuus elab sageli **väike rohetiksik** (*Chlorociboria aeruginascens*), kelle viljakehi me tavaliselt ei leia, sest need tekivad sel puitu lagundaval seenel harva. Tihedamini võib leida mürkrohelisteks värvunud puitu, mis on seene elutegevuse tulemus. Kui aga õnnestub viljakeha leida, tasub uurida, kas need ka veidi helenavad. Seda juhtub, kui niiskus ja õhutemperatuur on sobilikud.

Tõrva Gümnaasiumi park

Jälgede jahil

Kohendades tuntud Eesti vanasõna, võib öelda, et kes pargis käib, see hoidku silmad lahti, sest ega park tühi ole. Meie loomade kartlik iseloom või öine tegutsemine teeb nad meie jaoks sageli raskesti kohatavaks. Samas on ka muu võimalus nende kohaolu märkamiseks, näiteks mitmesuguste tegutsemisjälgede nagu näiteks liikumis- ja toitumisjälgede, väljaheidete, urgude ja pesade kaudu. Käbisid armastavad mitmed loomad. Käbiga maiustajat saab kindlaks teha allesjäänud käbi või selle rootsu lähemalt uurides.

Orava näritud käbi

Orava jaoks on käbide seemned väga oluline toit.

Kuna seemned on pisikesed, peab orav päeva jooksul läbi närima suure hulga käbisid. Süües jätab ta tavaliselt osad soomused rootsu tippu alles. Maha jääb rootsude ja soomuste hunnik.

Suur-kirjurähn

toitub talvel peamiselt okaspuude seemnetest. Ta otsib mõne prao või lõhe, kuhu ta käbi alumist otsa pidi sisse topib. Nokaga toksides ajab ta soomused üksteisest eemale, kuni ta seemnetele ligi pääseb. Rähni noka alt läbi käinud käbi näeb sasine välja: soomused on segi, näha on toksimise jälgi, ainult käbi alumine ots on jäänud puutumata.

Hiirte poolt näritud käbisid on lihtne orava omadest eristada. Kuna hiirtel on väiksemad hambad, peavad nad käbist seemnete kätte saamiseks rohkem vaeva nägema ja hiire näritud käbiroots saab seeläbi puhtam ja ümaram. Rootsude külge jääb ka väiksem otsatups, kuid vahel on ka see ära näritud.

